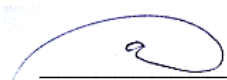

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
імені адмірала Макарова

ХЕРСОНСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра економіки

08838

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Program of the Discipline

«Екологічний менеджмент та регіональне природокористування»

«Environmental Management and Regional Nature Management»

рівень вищої освіти   *другий магістерський*

тип дисципліни   *обов'язкова*

мова(и) викладання   *українська*

Херсон – 2022 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» є однією із складових комплексної підготовки здобувачів вищої освіти галузі знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності – 051 «Економіка» освітньо-професійної програми – «Економіка довкілля і природних ресурсів».

«12» травня 2022 року. - 26 с.

Розробник: Надточій І.І. – д.е.н., професор.

Проект робочої програми навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» розглянуто на засіданні кафедри економіки.

Протокол № 06 від «13» травня 2022 р.

Завідувач кафедри

О.Е. Ломоносова

Проект робочої програми навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» розглянуто методичною радою ХННІ НУК.

Протокол №10 від «19» травня 2022 р.

Голова

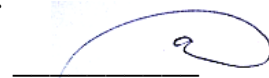

О.М. Дудченко

Робоча програма навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» затверджено методичною радою ХННІ НУК.

Протокол №10 від «19» травня 2022 р.

Голова методичної ради ХННІ НУК

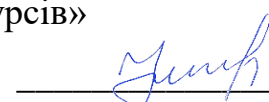
О.М. Дудченко

Проект робочої програми навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» узгоджено з гарантом освітньої програми

Гарант освітньої програми:

«Економіка довкілля і природних ресурсів»

д.е.н., професор

І.І. Надточій

© ХННІ НУК, 2022

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Опис навчальної дисципліни	6
2. Мета навчальної дисципліни	7
3. Передумови для вивчення дисципліни	8
4. Очікувані результати навчання	8
5. Програма навчальної дисципліни.....	9
6. Методи навчання, засоби діагностики результатів навчання та методи їх демонстрування	17
7. Форми поточного та підсумкового контролю.....	18
8. Критерії оцінювання результатів навчання	23
9. Засоби навчання	23
10. Рекомендовані джерела інформації	24

ВСТУП

Анотація

Розвиток людського суспільства тісно пов'язаний з навколишнім природним середовищем, тому посилення антропогенного впливу на нього зумовлює необхідність окреслення перспективних цілей для збереження і відновлення територій, екологізації виробництва, раціонального природокористування, збереження довкілля.

Таким чином зумовлюється необхідність пошуку формування результативної моделі управління у сфері природокористування.

Робоча програма навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти. Вивчення дисципліни базується на компетенціях, отриманих внаслідок опанування таких дисциплін, як «Фінанси», «Економіка підприємства», «Менеджмент», «Проектний аналіз», «Економічний аналіз».

Знання та практичні навички отримані під час вивчення навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» можуть бути успішно використані при виконанні магістерської роботи та у подальшій професійній діяльності.

Ключові слова: екологія, менеджмент, аналіз, навколишнє середовище, екологічний ризик, міжнародні стандарти.

Abstract

The development of human society is closely connected with the natural environment; that is why the strengthening of anthropogenic impact on it necessitates the definition of long-term goals for preservation and restoration of territories, greening of production, rational use of natural resources, environmental protection.

Thus, there is a need to find the formation of an effective management model in the sphere of nature management.

The master's degree program of the discipline «Environmental Management and Regional Nature Management» is compiled according to the educational and professional training program. The study of the discipline is based on the competencies acquired as a result of mastering such disciplines as «Finance», «Business Economics», «Management», «Project Analysis», «Economic Analysis».

The knowledge and skills acquired after studying this discipline can be successfully applied in the graduation essay and future professional activities.

Keywords: ecology, management, analysis, environment, ecological risk, international standards.

1. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Основні характеристики навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність (освітня програма), освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»	Обов'язкова	
Модулів - 3	Спеціальність: 051 «Економіка»		
Електронний адрес на сайті ХННІ НУК: http://www.kb.nuos.edu.ua/Licensing%20and%20accreditation%20specialties/social-economic.html	Освітньо-професійна програма: «Економіка довкілля і природних ресурсів»	Рік підготовки	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання - курсова робота		1	1
Загальна кількість годин - 180		Семестри	
		1	1
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних: – 4 год; самостійної роботи студента: – 8 год.	Освітній рівень: другий (магістерський)	Лекції, год.	
		30	12
		Практична робота, год.	
		30	12
		Самостійна робота, год.	
		120	156
Види контролю:		Екзамен, курсова робота	Екзамен, курсова робота

Примітка: співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної становить:

- для денної форми навчання – 0,5:1;
- для заочної форми навчання – 0,15:1.

2. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» є формування у студентів згідно зі Стандартом вищої освіти України, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України 04.03.2020 р. № 382, таких компетентностей:

1) інтегральну компетентність:

- здатність визначати та розв'язувати складні економічні задачі та проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері економіки або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій за невизначених умов та вимог;

2) загальні компетентності:

ЗК2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК6. Здатність розробляти та управляти проектами.

3) предметні компетентності:

ФК6. Здатність формулювати професійні задачі в сфері економіки та розв'язувати їх, обираючи належні напрями і відповідні методи для їх розв'язання, беручи до уваги наявні ресурси.

ФК7. Здатність обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання.

ФК 12*. Розуміння фундаментальних і прикладних аспектів наук про довкілля; основ економіки і організації природокористування та природоохоронної діяльності; визначення сучасного менеджменту в екології, об'єкт і предмет, завдань, принципів екологічного менеджменту.

3. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» базується на знаннях, отриманих в результаті вивчення таких курсів, як: «Фінанси», «Економіка підприємства», «Менеджмент», «Проектний аналіз», «Економічний аналіз».

4. Очікувані результати навчання

При вивченні навчальної дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» у студентів мають бути сформовані такі програмні результати навчання як:

ПР1. Формулювати, аналізувати та синтезувати рішення науково-практичних проблем.

ПР4. Розробляти соціально-економічні проекти та систему комплексних дій щодо їх реалізації з урахуванням їх цілей, очікуваних соціально-економічних наслідків, ризиків, законодавчих, ресурсних та інших обмежень.

ПР7. Обирати ефективні методи управління економічною діяльністю, обґрунтовувати пропоновані рішення на основі релевантних даних та наукових і прикладних досліджень.

ПР12. Обґрунтовувати управлінські рішення щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання, враховуючи цілі, ресурси, обмеження та ризики.

ПР16*. Вміти застосовувати стандарти у галузі екологічного менеджменту; оцінювати екологічні показники стану навколишнього середовища, здійснювати екологічний аудит систем екологічного менеджменту.

5. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Предмет, задачі та система екологічного менеджменту

Тема 1. Предмет екологічного менеджменту. Стан екологічного менеджменту в Україні.

Джерела інформації: основні [7], [8]; додаткові [10], [12], [16], [17].

Тема 2. Історичні корені і хронологія розвитку поняття ISO та EMAS. Основні принципи й елементи системи екологічного менеджменту (EMS).

Джерела інформації: основні [7], [8]; додаткові [10], [12], [17].

Тема 3. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту. Визначення екологічного менеджменту з позицій міжнародних стандартів.

Джерела інформації: основні [7], [8]; додаткові [10], [16], [17].

Тема 4. Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні. Стандарти якості навколишнього середовища.

Джерела інформації: основні [7], [8]; додаткові [10], [17].

Тема 5. Законодавчий моніторинг у сфері екологічного менеджменту. Адміністративно-нормативні інструменти екологічного менеджменту.

Джерела інформації: основні [7], [8]; додаткові [10], [17].

Тема 6. Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС). Методи визначення екологічного ризику.

Джерела інформації: основні [7], [8]; додаткові [10], [16], [17].

Модуль 2. Економіка природокористування

Тема 7. Теоретичні основи економіки природокористування. Сучасні масштаби впливу людини на природне середовище.

Джерела інформації: основні [3, с. 4-13]; додаткові [9], [12].

Тема 8. Природні фактори та економічна оцінка природних ресурсів.

Джерела інформації: основні [3, с. 14-34]; додаткові [9], [12], [16].

Тема 9. Економічна ефективність природоохоронних заходів підприємства.

Джерела інформації: основні [3, с. 109-119]; додаткові [9], [12], [16].

Тема 10. Економічні проблеми збереження та відтворення біорізномайття.

Джерела інформації: основні [3, с. 131-135]; додаткові [9], [12].

Тема 11. Принципи чинного екологічного законодавства України та види відповідальності за порушення довкілля.

Джерела інформації: основні [3, с. 181-202]; додаткові [9], [12], [31].

Тема 12. Менеджмент природного середовища та управління екологічною безпекою. Міжнародний досвід і співробітництво в галузі охорони природного середовища.

Джерела інформації: основні [3, с. 203-241]; додаткові [16], [24].

Модуль 3. Курсова робота

Визначення теми курсової роботи та складання плану. Затвердження теми і плану курсової роботи у керівника. Підбір і вивчення рекомендованої літератури. Складання бібліографії. Збір та обробка фактичних і статистичних даних. Класифікація, систематизація та опрацювання даних згідно з послідовністю розділів плану курсової роботи. Проведення розрахунків, обґрунтування пропозицій, побудова таблиць та графіків, формування висновків та здійснення редагування. Написання тексту і оформлення курсової роботи. Захист курсової роботи.

Тематичний план навчальної дисципліни

Таблиця 2

Розподіл навчального часу за модулями

Назва модулів і тем дисципліни	Кількість годин							
	Денна форма навчання				Заочна форма навчання			
	Разом	у тому числі			Разом	у тому числі		
		Лекції	Практична робота	Самостійна робота		Лекції	Практична робота	Самостійна робота
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модуль 1. Предмет, задачі та система екологічного менеджменту								
Тема 1. Предмет екологічного менеджменту. Стан екологічного менеджменту в Україні	6	2	2	2	7	1	1	5
Тема 2. Історичні корені і хронологія розвитку поняття ISO та EMAS. Основні принципи й елементи системи екологічного менеджменту (EMS)	6	2	2	2	7	1	1	5
Тема 3. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту. Визначення екологічного менеджменту з позицій міжнародних стандартів	9	3	3	3	8	1	1	6
Тема 4. Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні. Стандарти якості навколишнього середовища	6	2	2	2	7	1	1	5
Тема 5. Законодавчий моніторинг у сфері екологічного менеджменту. Адміністративно-нормативні інструменти екологічного менеджменту	6	2	2	2	8	1	1	6
Тема 6. Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС). Методи визначення екологічного ризику	12	4	4	4	8	1	1	6
Разом за змістовим модулем 1	45	15	15	15	45	6	6	33

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Модуль 2. Економіка природокористування								
Тема 7. Теоретичні основи економіки природокористування. Сучасні масштаби впливу людини на природне середовище	6	2	2	2	5	0,5	0,5	4
Тема 8. Природні фактори та економічна оцінка природних ресурсів	6	2	2	2	5	0,5	0,5	4
Тема 9. Економічна ефективність природоохоронних заходів підприємства	6	2	2	2	7	1	1	5
Тема 10. Економічні проблеми збереження та відтворення біорізномаяття	6	2	2	2	7	1	1	5
Тема 11. Принципи чинного екологічного законодавства України та види відповідальності за порушення довкілля	6	2	2	2	7	1	1	5
Тема 12. Менеджмент природного середовища та управління екологічною безпекою	9	3	3	3	7	1	1	5
Тема 13. Міжнародний досвід і співробітництво в галузі охорони природного середовища	6	2	2	2	7	1	1	5
Разом за змістовим модулем 2	45	15	15	15	45	6	6	33
Модуль 3. Курсова робота								
1. Визначення теми курсової роботи та складання плану. Затвердження теми і плану курсової роботи у керівника	10	-	-	10	10	-	-	10
2. Підбір і вивчення рекомендованої літератури. Складання бібліографії. Коригування плану курсової роботи	20	-	-	20	20	-	-	20
3. Збір та обробка фактичних і статистичних даних. Класифікація, систематизація та опрацювання даних згідно з послідовністю розділів плану курсової роботи	20	-	-	20	20	-	-	20
4. Проведення розрахунків, обґрунтування пропозицій, побудова таблиць та графіків, формування висновків та здійснення редагування. Уточнення планів з урахуванням матеріалу	20	-	-	20	20	-	-	20
5. Консультація з питань оформлення курсової роботи. Написання тексту і оформлення курсової роботи. Підготовка до захисту курсової роботи. Консультація з різних загальних питань	20	-	-	20	20	-	-	20
6. Захист курсової роботи	-	-	-	-	-	-	-	-
Разом за змістовим модулем 3	90	-	-	90	90	-	-	90
Разом з дисципліни	180	30	30	120	180	12	12	156

Примітка: для студентів заочної форми навчання читаються оглядові лекції за темами модулів в обсягах відповідно до табл. 2.

Теми практичних занять

Теми практичних занять для студентів денної та заочної форм навчання наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Тематика практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин за формами навчання	
		Денна	Заочна
1	2	3	4
1	Тема 1. Предмет екологічного менеджменту. Стан екологічного менеджменту в Україні	2	1
2	Тема 2. Історичні корені і хронологія розвитку поняття ISO та EMAS. Основні принципи й елементи системи екологічного менеджменту (EMS)	2	1
3	Тема 3. Міжнародний підхід до екологічного менеджменту. Визначення екологічного менеджменту з позицій міжнародних стандартів	3	1
4	Тема 4. Перспективи розвитку екологічного менеджменту в Україні. Стандарти якості навколишнього середовища	2	1
5	Тема 5. Законодавчий моніторинг у сфері екологічного менеджменту. Адміністративно-нормативні інструменти екологічного менеджменту	2	1
6	Тема 6. Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС). Методи визначення екологічного ризику	4	1
7	Тема 7. Теоретичні основи економіки природокористування. Сучасні масштаби впливу людини на природне середовище	2	0,5
8	Тема 8. Природні фактори та економічна оцінка природних ресурсів	2	0,5
9	Тема 9. Економічна ефективність природоохоронних заходів підприємства	2	1
10	Тема 10. Економічні проблеми збереження та відтворення біорізноманіття	2	1
11	Тема 11. Принципи чинного екологічного законодавства України та види відповідальності за порушення довкілля	2	1
12	Тема 12. Менеджмент природного середовища та управління екологічною безпекою	3	1
13	Тема 13. Міжнародний досвід і співробітництво в галузі охорони природного середовища	2	1
Разом		30	12

Самостійна робота

Розподіл годин самостійної роботи для студентів денної та заочної форм навчання наведені в табл. 4.

Розподіл годин самостійної роботи за видами та формами навчання

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин		
		Норматив	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
1	Підготовка до лекційних занять	1 год. на 1 лекцію	10	18
2	Підготовка до практичних занять	1 год. на 1 заняття	10	18
3	Підготовка курсової роботи	на 1 роботу	90	90
4	Підготовка до екзамену		10	15
5	Виконання контрольної роботи	до 30 год. на 1 роботу	-	15
	Разом		120	156

Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Індивідуальне навчально-дослідне завдання полягає у виконанні курсової роботи і створює умови для якнайповнішої реалізації творчих можливостей студентів і має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які здобувачі одержують у процесі навчання, а також застосування знань на практиці. Курсова робота виконується самостійно і не входить до тижневого аудиторного навантаження здобувача. Курсові роботи видаються студентам в терміни, передбачені робочою програмою навчальної дисципліни.

Викладач контролює виконання індивідуального навчально-дослідного завдання на консультаціях. У робочій програмі навчальної дисципліни повинно бути наведена загальна характеристика та тематика курсових робіт.

Виконання курсової роботи дає змогу студенту навчитися самостійно використовувати та узагальнювати теоретичні положення та інформаційні матеріали, формулювати власні погляди стосовно невирішених проблем та обґрунтовувати висновки і пропозиції, спрямовані на розв'язання їх.

Метою курсової роботи є поглиблення і закріплення теоретичних знань з дисципліни та набуття студентами вмінь пов'язувати свої знання з практикою.

Перелік етапів курсової роботи та термін їх виконання наведений у табл. 5.

Етапи курсової роботи

Таблиця 5

№ з/п	Етапи курсової роботи	Консультації з курсової роботи, годин	Терміни виконання, тиждень
1	Визначення теми курсової роботи та складання плану. Затвердження теми і плану курсової роботи у керівника	10	II
2	Підбір і вивчення рекомендованої літератури. Складання бібліографії. Коригування плану курсової роботи	20	IV
3	Збір та обробка фактичних і статистичних даних. Класифікація, систематизація та опрацювання даних згідно з послідовністю розділів плану курсової роботи	20	VII
4	Проведення розрахунків, обґрунтування пропозицій, побудова таблиць та графіків, формування висновків та здійснення редагування. Уточнення планів з урахуванням матеріалу	20	XII
5	Консультація з питань оформлення курсової роботи. Написання тексту і оформлення курсової роботи. Підготовка до захисту курсової роботи. Консультація з різних загальних питань	20	XIV
6	Захист курсової роботи	-	XV
	Разом	90	

Тематика курсових робіт наведена нижче.

1. Антропогенний вплив на навколишнє середовище і його наслідки.
2. Планування екологічної діяльності.
3. Методи управління природокористуванням.
4. Принципи екологічної політики.
5. Правові основи природокористування.
6. Адміністративне регулювання природоохоронної діяльності.
7. Екологічні витрати і шляхи їх усунення.
8. Система платежів за забруднення навколишнього середовища.
9. Фінансування природоохоронної діяльності. Природоохоронні фонди.

10. Система екологічного страхування.
11. Еколого-економічне стимулювання.
12. Екологічний аудит.
13. Форми міжнародного співробітництва в питаннях раціонального природокористування.
14. Вплив НТП на стан природного середовища.
15. Проблеми раціонального природокористування в різних країнах.
16. Розвиток охорони природи в Україні.
17. Охорона біологічних ресурсів України.
18. Екологізація виробництва: сутність, методи, ефективність.
19. Відходи виробництва як сировина.
20. Використання й охорона водних ресурсів Українського Причорномор'я (чи однієї з областей України на вибір).
21. Використання й охорона біологічних ресурсів України.
22. Використання й охорона ресурсів Чорного моря.
23. Використання й охорона ресурсів Азовського моря.
24. Використання й охорона ресурсів Світового океану.
25. Використання дикоростучих рослин у народній медицині і як продукти харчування.
26. Способи утилізації відходів.
27. Проблеми нестачі питної води і шляхи її вирішення (на прикладі України, чи інших країн світу).
28. Способи очищення стічних вод і атмосферних викидів від забруднення.
29. Екологічні проблеми рік України.
30. Глобальна екополітика.
31. Екологічний ризик і управління ним.
32. Екоаудит в інвестиційних процесах.
33. Екологічна експрес-оцінка інвестиційних і інших видів ризиків.
34. Екоаудит і «зелені технології».

6. Методи навчання, засоби діагностики результатів навчання та методи їх демонстрування

В якості методів навчання для всіх видів занять використовується:

– робота з літературою, як опрацювання різних видів джерел, спрямоване на формування нових знань, їх закріплення, вироблення вмінь і навичок та реалізацію контрольної-корекційної функції в умовах формальної освіти;

– пояснення, як словесне розкриття причинно-наслідкових зв'язків і закономірностей у розвитку природи, людського суспільства і людського мислення.

Для лекційних занять застосовується:

– лекція, як усний виклад навчального матеріалу, що характеризується великим обсягом, складністю логічних побудов, сконцентрованістю розумових образів, доведень і узагальнень;

– ілюстрування, як показ та сприйняття предметів, процесів і явищ у їх символічному зображенні за допомогою плакатів, карт, портретів, фотографій, схем, репродукцій, звукозаписів тощо;

– відеометод, як використання відеоматеріалів для активізації наочно-чуттєвого сприймання, що забезпечує більш легке і міцне засвоєння знань в їх образно-понятійній цілісності та емоційній забарвленості.

Для практичних занять застосовується:

– практична робота, як метод поглиблення і закріплення теоретичних знань та перевірки наукових висновків.

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання є:

– усні відповіді;

– виконання практичних завдань;

– курсова робота;

– контрольні роботи (для студентів заочної форми навчання);

– екзамен.

7. Форми поточного та підсумкового контролю

Досягнення студента оцінюються за 100-бальною системою Університету.

Поточний контроль знань здобувачів реалізується у формі тестів, який є результатом виконання завдань самостійної роботи. Протягом семестру він проводиться двічі після вивчення першого та другого модулів дисципліни.

Семестровий підсумковий контроль з дисципліни проводиться після закінчення її вивчення у комбінованій формі проведення екзамену (тестування та усна компонента).

При виставленні підсумкової оцінки (балів) з навчальної дисципліни враховуються результати поточного контролю.

Виконання контрольної роботи є обов'язковою умовою для здобувачів вищої освіти, що навчаються за заочною формою. Завдання для контрольних робіт добираються з теоретичних питань і тестів, що охоплюють зміст робочої програми дисципліни.

Форми контролю результатів

навчальної діяльності студентів та їх оцінювання

Тести для поточного контролю знань здобувачів обираються із загального переліку тестів за відповідними модулями.

Тестове завдання містить запитання одиничного і множинного вибору різного рівня складності. Для оцінювання рівня відповідей студентів на тестові завдання використовуються такі критерії (див. табл. 6).

Таблиця 6

Критерії оцінювання поточного модульного контролю знань здобувачів вищої освіти у формі тестування (для денної форми навчання)

Правильних відповідей, %	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10
Бал	15	13	11	9	8	7	6	5	4	2

Оцінювання контрольної роботи проводиться за 30-ти бальною шкалою (див. табл. 7).

Система нарахування рейтингових балів та критерії оцінювання
контрольної роботи (для заочної форми навчання)

Бал	Критерії оцінювання
30	Робота виконана у встановлений термін. Матеріал викладено у достатньому обсязі, аргументовано і у правильній послідовності. Використані не тільки рекомендовані джерела інформації, а й новітні, самостійно знайдені у періодичних виданнях та в інтернет-ресурсах. Правильно сформульовані узагальнюючі висновки. Робота достатньо ілюстрована, оформлена акуратно, з дотриманням вимог до технічної документації. Під час захисту роботи студент вільно орієнтується в матеріалах
20	Робота виконана у встановлений термін. Матеріал викладено у достатньому обсязі, логічно. Використані рекомендовані джерела інформації. Правильно сформульовані узагальнюючі висновки. Робота оформлена акуратно, з дотриманням вимог до технічної документації. Під час захисту роботи студент орієнтується в матеріалах, у відповідях є неточності
10	Робота виконана з порушенням встановлених термінів. Матеріал викладено у правильній послідовності, але недостатньо повно. Недостатньо використані рекомендовані джерела інформації. Висновки сформульовані формально або не зв'язані з матеріалами роботи. В оформленні роботи є порушення вимог до технічної документації. Під час захисту роботи студент в цілому орієнтується в матеріалах, у відповідях є помилки та неточності
5	Робота виконана з порушенням встановлених термінів. Матеріал викладено безсистемно, висновки сформульовані формально або відсутні. Робота оформлена неохайно, з порушенням вимог до технічної документації. Під час захисту роботи студент слабо орієнтується в матеріалах, у відповідях є помилки.
0	Роботу не виконано

Узагальнюючі результати поточного контролю знань здобувачів вищої освіти за модулями та формами навчання наведені у табл. 8.

Таблиця 8

Узагальнюючі результати поточного контролю знань
здобувачів вищої освіти за модулями та формами навчання

Форма контролю	Максимальна кількість балів	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Модуль 1		
Тестування	30 балів	-
Разом за модулем	30 балів	-
Модуль 2		
Тестування	30 балів	-
Разом за модулем	30 балів	-
Виконання контрольних робіт (передбачена 1 контрольна робота)	-	60 балів
Всього	60 балів	60 балів

Підсумковий контроль знань здобувачів вищої освіти у формі комплексного екзамену

Підсумковий контроль з дисципліни «Екологічний менеджмент та регіональне природокористування» проводиться після закінчення її вивчення у формі комплексного екзамену, відповідно до графіку навчального процесу.

Підсумковий контроль складається з тестування (10 тестових завдань) та усної відповіді на 3 контрольні питання.

Для оцінювання рівня відповідей студентів на тестові завдання використовуються такі критерії оцінювання (див. табл. 9).

Таблиця 9

Критерії оцінювання підсумкового модульного контролю знань здобувачів вищої освіти у формі тестування (для денної та заочної форм навчання)

Правильних відповідей, %	100	90	80	70	60	50	40	30	20	10
Бал	10	9	8	7	6	5	4	3	2	1

Критерії оцінювання усної відповіді студентів при складанні комплексного екзамену наведена у табл. 10. Максимальна сума нарахованих балів за одне питання дорівнює 10.

Таблиця 10

Критерії оцінювання усної відповіді здобувачів вищої освіти при складанні комплексного екзамену (для денної та заочної форм навчання)

Бал	Критерії оцінювання
1	2
10	Студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно й аргументовано його висвітлює, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань; вільно послуговується науковою термінологією, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки
8	Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його висвітлює, розкриває зміст теоретичних запитань, послуговується науковою термінологією. Проте виклад окремих питань недостатньо змістовний та аргументований, допущені окремі несуттєві неточності та незначні помилки
6	Студент загалом володіє навчальним матеріалом, висвітлює його основний зміст під час усних виступів, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації. Допускає окремі суттєві неточності та помилки
4	Студент володіє навчальним матеріалом не в повному обсязі, висвітлює його фрагментарно, без обґрунтування, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань, допускає суттєві неточності

1	2
2	Студент частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі висвітлити зміст питань, допускаючи при цьому суттєві помилки
0	Студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань

Оцінювання курсової роботи проводиться окремо за 100-бальною системою Університету (див. табл. 11).

Таблиця 11

Система нарахування рейтингових балів та критерії оцінювання курсової роботи (для денної та заочної форм навчання)

Параметри оцінювання	Кількість балів	Критерії оцінювання за бальною шкалою
1	2	3
Пояснювальна записка	40	Зміст роботи відповідає обраній темі; наявність чітко сформульованої проблеми; адекватність формулювання об'єкта, предмета, мети та задач дослідження; визначення ступеню розробленості проблеми дослідження; наявність посилань на використану літературу та відповідність оформлення роботи стандарту; адекватність обраних методів предмету дослідження, грамотне використання методів (процедура, обробка, інтерпретація результатів); використання методів математичної статистики; відповідність висновків меті та завданням дослідження. Робота виконувалась систематично та вчасно подана на перевірку науковому керівнику у відповідності із планом виконання курсової роботи
	35	Зміст роботи відповідає обраній темі; наявність чітко сформульованої проблеми; адекватність формулювання об'єкта, предмета, мети та задач дослідження; визначення ступеню розробленості проблеми дослідження; наявність посилань на використану літературу та відповідність оформлення роботи стандарту; адекватність обраних методів предмету дослідження, грамотне використання методів (процедура, обробка, інтерпретація результатів); використання методів математичної статистики; відповідність висновків меті та завданням дослідження. Робота виконувалась не систематично та подана на перевірку науковому керівнику з порушенням плану виконання курсової роботи
	30	Зміст роботи відповідає обраній темі; але має поверхневий аналіз, матеріал викладено непослідовно та необґрунтовано. Робота виконувалась не систематично та подана на перевірку науковому керівнику з порушенням плану виконання курсової роботи
	20	Робота, оформлена за вимогами, які пред'являються до курсових робіт, але має недостатньо критичний аналіз, матеріал викладено непослідовно та необґрунтовано. Основні тези роботи розкриті, але недостатньо обґрунтовані, нечітко сформульовано висновки, пропозиції і рекомендації

1	2	3
	15	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень і лише за допомогою викладача може виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих
	5	Робота не носить дослідницького характеру, не має аналізу і не відповідає вимогам, які пред'являються до курсових робіт. У роботі немає висновків або вони носять декларативний характер
Ілюстративна частина	20	Презентація гарно організована, доповідь супроводжується ілюстративними матеріалами, матеріали ілюстрації підготовлені відповідно до вимог що висуваються
	15	Презентація гарно організована, доповідь супроводжується ілюстративними матеріалами, на які не завжди дано посилання у доповіді або ілюстративні матеріали оформлені з незначними зауваженнями
	10	Ілюстративні матеріали низької якості, в організації презентації спостерігається невпевненість
	5	Ілюстративні матеріали низької якості, в доповіді немає посилань на ілюстративні матеріали
Захист роботи	40	Доповідь логічно побудована, студент чітко та стисло викладає основні результати дослідження, показує глибокі знання з питань теми, оперує даними дослідження, вносить пропозиції по темі дослідження, під час доповіді вміло використовує презентацію, впевнено і докладно відповідає на поставлені запитання
	35	Студент спроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження, дає правильні відповіді на всі запитання, але не завжди упевнений в аргументації, чи не завжди коректно її формулює
	30	Студент спроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження, належно обґрунтовує положення роботи, але допускає неточності у відповідях на запитання
	25	Студент спроможний чітко та стисло викласти основні результати дослідження але допускає суттєві неточності у відповідях на запитання, не завжди належно обґрунтовує положення роботи
	20	Студент неупорядковано викладає основні результати дослідження, намагається дати відповідь на поставлені запитання і робить спроби аргументувати положення роботи
	15	Студент неупорядковано викладає основні результати дослідження робить спроби аргументувати положення роботи, надає неповні, поверхові, необґрунтовані відповіді на поставлені питання
	10	Студент демонструє задовільні знання з теми дослідження, але не може впевнено й чітко відповісти на додаткові запитання членів комісії, та належно обґрунтувати положення роботи
	5	Студент неупорядковано викладає основні результати дослідження, не спроможний дати відповідь на запитання, відстоювати свою позицію

8. Критерії оцінювання результатів навчання

Оцінкою результатів навчання є сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру за результатами поточного контролю, передбачених програмою навчальної дисципліни та балів, отриманих ним при складанні комплексного екзамену.

У табл. 12 представлений розподіл балів, нарахованих студентам в результаті оцінювання їх освітньої діяльності.

Схема оцінювання освітньої діяльності здобувачів вищої освіти
(для денної та заочної форм навчання)

Таблиця 12

№ модуля	Денна форма навчання		Заочна форма навчання	
	Вид роботи	Кількість балів	Вид роботи	Кількість балів
Модуль 1	Тестування	30	-	-
Модуль 2	Тестування	30	-	-
-	-	-	Контрольна робота	60
Підсумковий контроль	Екзамен, в т.ч.	40	Екзамен, в т.ч.	40
	Тестування	10	Тестування	10
	Усна відповідь	30	Усна відповідь	30
Разом		100		100

Розподіл балів, нарахованих студентам в результаті оцінювання курсової роботи представлений у табл. 13.

Таблиця 13

Схема оцінювання курсової роботи здобувачів вищої освіти
(для денної та заочної форм навчання)

№ модуля	Параметри оцінювання	Кількість балів
Модуль 3	Пояснювальна записка	до 40
	Ілюстративна частина	до 20
	Захист роботи	до 40
Разом		100

9. Засоби навчання

З метою формування у майбутніх фахівців професійної компетентності в освітньому процесі використовуються такі засоби навчання:

- мультимедіа-, відео- і звуковідтворююча, проекційна апаратура (відеокамери, проектори, екрани тощо);

- комп'ютери, комп'ютерні системи та мережі;
- бібліотечні фонди (підручники і навчальні посібники, методичні рекомендації, наукова література тощо).

10. Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Дронова О.Л. Запотоцький С.П. Сучасне природокористування : суспільно-географічний контекст : навчально-методичний посібник. К.: Прінт-Сервіс, 2018. 214 с.
2. Кнейслер О.В., Квасовський О.Р., Ніпіаліді О.Ю. Фінансовий менеджмент: підручник. Тернопіль: Вид-во «Економічна думка», 2018. 478 с.
3. Коренюк П.І., Федулова С.О. Економіка природокористування : навчальний посібник. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. 274 с.
4. Крамаренко Г.О. Фінансовий менеджмент: підручник. Київ, 2019. 520 с.
5. Мальований М.С., Леськів Г.З. Екологія та збалансоване природокористування : навчальний посібник. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. 316 с.
6. Отенко І.П., Азаренков Г.Ф., Іващенко Г.А. Фінансовий аналіз : навчальний посібник. Х.: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 155 с.
7. Хом'як О.А., Гриневич Н.Є., Присяжнюк Н.М., Куновський Ю.В., Михальський О.Р. Екологічний менеджмент і аудит підприємств аграрного сектору : навчальний посібник для студентів екологічного факультету. Біла Церква, 2018. 88 с.
8. Шлапак Н.С., Волошин В.С., Серкутан Т.В. Екологічний менеджмент : підручник. Маріуполь : ПДТУ, 2016. 205 с.

Допоміжна література

9. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування: навч. посібник. Харків: Бурун Книга, 2009. 480 с.
10. Галушкіна Т.П., Грановська Л.М. Екологічний менеджмент та аудит: навч. посібник (в II частинах). Херсон, 2012. 421 с.
11. Генсірук С.А. Регіональне природокористування: навч. посібник. Львів: Світ, 1992. 336 с.
12. Екологічний менеджмент: навчальний посібник / за ред. В.Ф. Семенова, О.Л. Михайлюк. К.: Знання, 2006. 366 с.
13. Євтух О.Т., Євтух О.О. Фінансовий менеджмент для магістрів і не тільки: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2011. – 456 с.
14. Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. Менеджмент екологічних інновацій: навчальний посібник. Суми: Вид-во СумДУ, 2003. 266 с.
15. Кібич І.В. Менеджмент організації природоохоронної діяльності: навчальний посібник. Чернівці: Рута, 2002. 104с.
16. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. Екологічний менеджмент: підручник. К.: ВЦ «Академія», 2007. 432 с
17. Кузьменко О.Б., Андреев В.І. Основи екологічного менеджменту : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 160 с.
18. Регіональна економіка та природокористування: навч. посібник / А. П. Голиков, О.Г. Дейнека, Л.О. Позднякова, П.О. Черномаз / за ред. А.П. Голикова. К.: Центр учбової літератури, 2009. 352 с.
19. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: навч. посіб. для студ. ВНЗ. Л.: Новий Світ -2000, 2003. 248 с.
20. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування: навчальний посібник. Львів: «Новий світ 2000», 2003. 248 с.
21. Токар Ю.С., Караван Ю.В. Основи раціонального природокористування: посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 159 с.
22. Фінансовий менеджмент: підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М.Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 536 с.

23. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.

24. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Білявський Г.О. та ін. Екологічне управління: підручник. К.: Либідь, 2004. 432 с.

25. Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. Екологічний аудит: підручник. К.: Вища шк., 2000. 343 с.

26. Штангрет А.М., Копилук О.І. Антикризове управління підприємством: навчальний посібник. К.: Знання, 2007. – 335 с.

27. Яремко І.Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: монографія. – Л.: Каменяр, 2009. – 176 с.

Інформаційні ресурси

28. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

29. Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.

30. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

31. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань екології та природокористування. URL: <http://komekolog.rada.gov.ua>.

32. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua>.

33. Офіційний сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua>.

34. Офіційний сайт ХННІ НУК. URL: <http://kb.nuos.edu.ua>.